

Το Σακχαροποιείο των αδελφών Χριστάκη Ζωγράφου στη Δυτική Θεσσαλία(1894-1909)

Άρθρο της Μαρούλας Κλιάφα

Είναι γνωστό, ότι πριν ακόμα υπογραφεί η συνθήκη παραχώρησης της Θεσσαλίας στην Ελλάδα- η τελική συμφωνία υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1881- στην χρηματιστική αγορά της Κωνσταντινούπολεως έγιναν αρκετές αγοροπωλησίες. Μεταξύ αυτών που αγόρασαν μεγάλες εκτάσεις γης στη Θεσσαλία ήταν οι Στεφάνοβιτς, Ζάππας και Ζωγράφος.

Η Χριστάκης Ζωγράφος καταγόταν από τη Βόρεια Ήπειρο. Νέος μετανάστευσε στην Πόλη, όπου ίδρυσε τραπεζικό γραφείο και εξελίχθηκε σε έναν από τους μεγαλύτερους τραπεζίτες της Κωνσταντινούπολης.

Στη συνέχεια, άγνωστο πότε και γιατί- φημολογείται ότι λόγω της πατριωτικής του δράσης εκδιώχτηκε από τους Τούρκους- μετέφερε τη δραστηριότητά του στη Γαλλία.

Σύμφωνα με το αρχείο του συμβολαιογράφου Ηλ. Σκαμπαρδώνη, 2423-2426/1885, η οικογένεια Χριστάκη Ζωγράφου μεταξύ 1874 και 1901 αγόρασε στη Θεσσαλία έκταση γης 485.418 στρεμμάτων. (Έρευνα Φ. Λέκκα)

Σύμφωνα με ένα υπόμνημα της οικογένειας Ζωγράφου η Λαζαρίνα ηγοράσθη παρά του Δερβίς -μπέη Λαρίσης υπό του πληρεξουσίου του Χριστάκη εφέντη Ζωγράφου Καρατζά, και εις τιμήν υπέρογκον, ένεκεν του τότε ανταγωνισμού μεταξύ Ζωγράφου και Ζάππα. Οι καλλιεργηταί ανήρχοντο εις πενήκοντα η δε καλλιεργήσιμος έκτασις ήτο περί τα 1.800 στρέμματα. Το υπόλοιπον ήτο έλος.(Αρχείο της οικογένειας Ζωγράφου. Συλλογή Μιχάλη Πιτσάκου).

Πάντως, κατά την πώληση, το 1953, 300 στρεμμάτων ιδιοκτησίας της Δομνίκας Ζωγράφου- Μαλαμίδου (κόρης του Σόλωνα Ζωγράφου) στην «πρωνομιούχον Ελληνικήν Εταιρείαν Ιπποδρομιών Α.Ε. το συμβόλαιο αναφέρει ότι « το αγρόκτημα της Λαζαρίνας έχον αρχικώς έκτασιν στρεμμάτων 13.551 [...] ανήκεν κατ' αποκλειστικήν κυριότητα και νομήν εις τον Χριστάκην Ζωγράφον εξ αγοράς δυνάμει του υπ' αριθ. 2426 της 1^{ης} Μαρτίου 1886 συμβολαίου του συμβολαιογράφου τότε Καρδίτσης Ν. Σκαμπαρδώνη, νομίμως μεταγραφέντος την 3^{ην} Μαρτίου 1886 εν τόμω και υπ' αριθ. 238 των βιβλίων των Μεταγραφών του Δήμου Γόμφων.(Συλλογή συμβολαίου Μ. Πιτσάκου)

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινισθεί ότι τα Ζωγράφεια κτήματα στη Θεσσαλία περιελάμβαναν δυο τμήματα: Το τσιφλίκι της Λαζαρίνας, το οποίο αποτελείτο από επτά χωριά καθώς και τα αστικά και αγροτικά κτήματα των Τρικάλων και το τσιφλίκι του Ζάρκου, το οποίο αποτελείτο από τέσσερα χωριά.

Το 1888, οι αδελφοί Σόλων και Γεώργιος Ζωγράφου, οι οποίοι είχαν ιδρύσει στο τσιφλίκι τους στη Λαζαρίνα μια πρότυπη γεωργική μονάδα, άρχισαν να καλλιεργούν και τεύτλα. Αν και τα πρώτα πειράματα καλλιέργειας απέτυχαν, οι δοκιμές συνεχίστηκαν. Το 1891, κλήθηκε από την Γαλλία ο χημικός -μηχανικός Gallois, ο οποίος μελέτησε συστηματικά τη σύσταση του εδάφους και συνέταξε μια ευνοϊκή έκθεση για την καλλιέργεια τεύτλων.

Η πρώτη σοδειά τεύτλων, το 1892, έπεισε τους αδελφούς Ζωγράφου να ιδρύσουν μέσα στο κτήμα τους, στα όρια των Δήμων Ιθώμης και Γόμφων, εργοστάσιο σακχάρους. Ο θεμέλιος λίθος του εργοστασίου τέθηκε από τον Σόλωνα Ζωγράφο στις 19 Οκτωβρίου 1893, μέσα σε ένα καταγισμό πυροβολισμών. Δεκατέσσερις μήνες αργότερα, στις 12 Δεκεμβρίου 1894, παρουσία πλήθους καλεσμένων, θα γίνουν τα εγκαίνια του εργοστασίου.

Το εργοστάσιο αποτελείτο από οικοδόμημα μήκους 124 μέτρων, πλάτους 28 και ύψους 8 μέτρων και η μηχανολογική του εγκατάσταση είχε τη δυνατότητα να κατεργάζεται 300 έως 320 χιλιάδες χιλιόγραμμα τεύτλα το 24ωρο. Εκτός του κυρίως εργοστασίου υπήρχε χημικό εργαστήριο με υπεύθυνο τον χημικό Α. Λογοθέτη, ασβεστοκάμιнос για την παραγωγή ασβέστη, σιδηρουργείο, χαλκουργείο και ξυλουργείο με ειδικευμένο προσωπικό. Όλες οι επιδιορθώσεις των μηχανημάτων γίνονταν επί τόπου.

Το Σακχαροποιείο, σύμφωνα με έρευνα της Φ. Λέκκα, κόστισε στους αδελφούς Ζωγράφου 1.600.000 φράγκα.

Το κυρίως εργοστάσιο απασχολούσε 200 κοινούς εργάτες με ημερομίσθιο κατά μέσο όρο 3.20 δραχμές και άλλους 200 εργάτες που απασχολούνταν σε άλλους τομείς, όπως στα πλυντήρια, στην ασβεστοκάμινο, στον καθαρισμό δεξαμενών κλπ.

Οι εργαζόμενοι είχαν δωρεάν κατοικία, φωτισμό και θέρμανση. Εκτός από το προσωπικό του εργοστασίου, στην επιχείρηση εργαζόνταν για

6-7 μήνες περίπου 2000 εργάτες, οι οποίοι ασχολούνταν με την τευτλοκαλλιέργεια για την οποία, κατά τη δεκαετία 1894-1904, δαπανήθηκαν 5.957.015.74 δραχμές. Να σημειωθεί πως τα μισά από τα χρήματα αυτά διατέθηκαν για ημερομίσθια των τευτλοκαλλιεργητών.

Παράλληλα με τη βιομηχανική εγκατάσταση, οι αδελφοί Ζωγράφου κατασκεύασαν με δαπάνη τους αμαξιτή οδό, η οποία συνέδεε τη Ζωγραφία (έτσι ονομάστηκε ο συνοικισμός όπου είχε ανεγερθεί το

εργοστάσιο) με τη Λαζαρίνα, καθώς και γέφυρα στον ποταμό Πάμισο ή Μπιλιούρη, ο οποίος διέσχισε το κτήμα.

Εντυπωσιασμένος ο βασιλιάς Γεωργίου Α΄ από την ίδρυση της πρωτοποριακής αυτής βιομηχανίας, έγραψε στον Χρηστάκη Ζωγράφο, τον Μάιο του 1895: *Η επιχείρησις αύτη, έργον φιλοπάτριδος μερίμνης προς ανάπτυξιν νέων εθνικών πόρων, θέλει γίνει αφορμή μεγίστης ωφελείας εις τον τόπον.*

Τον Φεβρουάριο του 1896, ύστερα από αίτημα των αδελφών Ζωγράφου, ο πρωθυπουργός και υπουργός των Οικονομικών Θεόδωρος Δηλιγιάννης υπέβαλε στη Βουλή σχέδιο νόμου «περί προστασίας της εν Θεσσαλία σακχαροποιείας». Σύμφωνα με το νόμο αυτό, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 1896, η εγχώρια ζάχαρη απαλλάχτηκε από κάθε φορολογία για μια πενταετία.

Κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζε το Σακχαροποιείο ήταν η πολύ μικρή παραγωγή τεύτλων.

Τα τεύτλα που καλλιεργούσαν οι αγρότες του τσιφλικιού δεν επαρκούσαν για να τροφοδοτήσουν το εργοστάσιο, το οποίο υπολειπομένησε, ενώ οι εργοδότες συνέχιζαν να πληρώνουν κανονικά το τεχνικό προσωπικό.

Κατά το 1895 το εργοστάσιο παρήγαγε μόνο 9.052 οκάδες ζάχαρη, το 1897 η παραγωγή ανήλθε στις 48.220 οκάδες ενώ το 1898, λόγω της τουρκικής κατοχής, το εργοστάσιο δεν λειτούργησε. Κατά την περίοδο 1899-1900 το εργοστάσιο παρήγαγε 299.875 οκάδες ζάχαρη, την οποία αγόρασαν σε πλειοδοτική δημοπρασία οι τρικαλινοί έμποροι Πίχτος-Μάτσας και Ζωσιμάς Χρηστοζήσης.

Το 1900, οι αδελφοί Ζωγράφου κάλεσαν τους μικρούς ελεύθερους αγρότες να καλλιεργήσουν, με σπόρο που θα τους χορηγούσαν οι ίδιοι, τεύτλα, τα οποία θα αγόραζαν προς 5 λεπτά την οκά. Η ανταπόκριση δεν ήταν η αναμενόμενη. Η καλλιέργεια τεύτλων απαιτούσε ιδιαίτερους κόπους και φροντίδες, τις οποίες οι μικροϊδιοκτήτες δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να καταβάλουν. Αλλά και οι κολίγοι του κτήματος Ζωγράφου, φοβούμενοι πως καλλιεργώντας τεύτλα αποξενώνονταν από τα δικαιώματα ιδιοκτησίας επί της γης, δεν ήταν πάντα πρόθυμοι να υπογράψουν συμβόλαια.

Οι αδελφοί Ζωγράφου, προκειμένου να εξασφαλίσουν την απαραίτητη πρώτη ύλη για το εργοστάσιό τους, αποφάσισαν τότε να περιορίσουν τη καλλιέργεια δημητριακών και στους παρακείμενους με το εργοστάσιο αγρούς, εκτάσεως 12.000 στρεμμάτων, άρχισαν να καλλιεργούν αποκλειστικά τεύτλα. Όμως οι πλημμύρες του ποταμού Πάμισου, οι τυφλοπόντικες και τα διάφορα έντομα, ιδιαίτερα οι κάμπιες, συχνά κατέστρεφαν τη σοδειά.

Ο Σταύρος Παπανδρέου, ο οποίος εργάστηκε ως γεωπόνος στα κτήματα Ζωγράφου, στο βιβλίο του με τίτλο «Ζαχαρότευτλα» υποστηρίζει ότι ο πολλαπλασιασμός των εντόμων οφειλόταν στην επί πολλά και συνεχή έτη καλλιέργεια των τεύτλων στους ίδιους αγρούς. Ο ίδιος περιγράφει λεπτομερώς τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για να αντιμετωπισθούν οι διάφορες ασθένειες που προσέβαλαν τα φυτά και κατέστρεφαν τη σοδειά.

Όμως, εκτός από την καταστροφή της σοδειάς, οι ιδιοκτήτες του Σακχαροποιείου αντιμετώπιζαν και άλλα προβλήματα, όπως την έλλειψη οδικού δικτύου, που δεν επέτρεπε τη μεταφορά της ζάχαρης από το εργοστάσιο στο σιδηροδρομικό σταθμό του χωριού Μεγάλα Καλύβια. Η πρόταση των αδελφών Ζωγράφου να κατασκευάσουν με δαπάνη τους σιδηροδρομική γραμμή ως τα Μεγάλα Καλύβια, αρχικά προσέκρουσε στην άρνηση της Ζαπείου επιτροπής να επιτρέψει τη διέλευση του σιδηροδρόμου μέσα από τα Ζάπεια κτήματα. Αργότερα δόθηκε η άδεια και κατασκευάστηκε μια ιπποκίνητος στενή σιδηροδρομική γραμμή μήκους 7 χιλιομέτρων που με βαγονέτα Decauville μετέφερε τη ζάχαρη ως το σιδηροδρομικό σταθμό των Μεγάλων Καλυβίων. Ένα άλλο πρόβλημα ήταν τα βαριά κόμιστρα των Θεσσαλικών σιδηροδρόμων και ο λιμενικός φόρος στο Βόλο που επιβάρυναν το κόστος της ζάχαρης κατά 10 λεπτά την οκά. Επίσης η απαγόρευση από το κράτος να χρησιμοποιείται η μελάσσα για την παραγωγή οινοπνεύματος ανάγκαζε τους ιδιοκτήτες του Σακχαροποιείου να αποθηκεύουν αυτή σε μεγάλες δεξαμενές, επιβαρύνοντας έτσι τα έξοδα λειτουργίας του εργοστασίου.

Το 1903 η τευτλοπαραγωγή ήταν μεγάλη. Το εργοστάσιο, εξασφαλίζοντας για πρώτη φορά την απαραίτητη πρώτη ύλη, παρήγαγε 1.207.305 οκάδες ζάχαρη. Το γεγονός εντυπωσίασε και η τρικαλινή εφ. «Αναγέννησις» έγραφε: [...] *Πρέπει όλοι να περιβάλλωμεν το εργοστάσιον της Ζωγραφίας μετά μεγίστης στοργής και ενδιαφέροντος διότι είναι ίδρυμα κατ'έξοχόν εθνικόν και μέλλει μίαν ημέρα να καταστή η κυριωτέρα πηγή του εμπορίου εν Ελλάδι και ιδιώς εν Θεσσαλία.* (8-11-1903)

Και όμως, δυο εβδομάδες αργότερα, κατά το επίσημο γεύμα που δόθηκε στα Τρίκαλα με αφορμή την άφιξη στην πόλη του διαδόχου Κωνσταντίνου, ο βουλευτής Καλαμπάκας Β. Γιαννούσης είπε επί λέξει στο διάδοχο: *Το Ζακχαροποιείον Υψηλότατε, επέφερε βλάβην εις το Έθνος, ζημιωθέν τον εισαγωγικόν δασμόν της ζακχάρως.*

Σχολιάζοντας την άστοχη παρατήρηση του βουλευτή, ο τοπικός τύπος έγραψε: *Είναι τελείως απελπιστικόν διά το έθνος, όταν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη πετσοκόβονται κυριολεκτικώς διά την ανάπτυξιν της βιομηχανίας, εις το πρωτότυπον τούτο κράτος η βιομηχανία να θεωρήται επιζήμιος.*

(22-11-1903)

Όμως δεν ήταν ο μόνο ο βουλευτής Γιαννούσης που έβλεπε με δυσπιστία τη βιομηχανία ζαχάρεως. Την ίδια εποχή, το Υπουργείο Οικονομικών είχε δεχθεί πολλές καταγγελίες πολιτών ότι το εργοστάσιο πραγματοποιεί μεγάλα κέρδη χωρίς να φορολογείται.

Τον Ιανουάριο του 1904, ο υπουργός Οικονομικών Α. Ν. Σιμόπουλος εισήγαγε στη Βουλή νομοσχέδιο, με το οποίο το μεν Ζαχαρουργείο ετίθετο υπό τον έλεγχο του Κράτους, η δε εγχώρια ζάχαρη φορολογείτο με 50 λεπτά κατ'οκά. Η φορολογία των 50 λεπτών ήταν για τους ιδιοκτήτες δυσβάστακτη, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη η ζάχαρη πωλείτο 1,20 δρχ. η οκά.

Η αντίδρασή των αδελφών Ζωγράφου ήταν άμεση. Στο υπόμνημά τους προς τη Βουλή, με ημερομηνία 22 Ιανουαρίου 1904, παραθέτουν λεπτομερή στοιχεία για τις ζημιές τις οποίες υπέστησαν, κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του εργοστασίου, αναφέρονται στα μέτρα προστασίας των Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων για βιομηχανίες αντίστοιχες με τη δική τους και επισημαίνουν: *η ελαχίστη μεταβολή της υφισταμένης καταστάσεως των πραγμάτων θέλει εξαναγκάση ημάς μοιραίως εις το κλείσιμον της επιχειρήσεως.*

Αν και το νομοσχέδιο του Σιμόπουλου δεν ψηφίστηκε από την Βουλή-στην πραγματικότητα δεν ήρθε καν προς συζήτηση -η αβεβαιότητα του φορολογικού καθεστώτος αποθάρρυνε τους αδελφούς Ζωγράφου να κάνουν τις απαραίτητες για το εκσυγχρονισμό του εργοστασίου επενδύσεις.

Το Σεπτέμβριο του 1905, με την υπ' αριθ. 88496 διαταγή του Υπουργείου Οικονομικών, απεστάλη στη Ζωγραφία επιτροπή εμπειρογνομόνων για να μελετήσει τις συνθήκες λειτουργίας του Σακχαροποιείου και υποβάλλει έκθεση στο Υπουργείο. Την επιτροπή απαρτίζανε οι Γ. Κοφινάς, τμηματάρχης του Υπουργείου Οικονομικών, Π. Ζαλοκώστας, οικονομικός επιθεωρητής, Ι. Γράβαρης, νομομηχανικός Βόλου και Φιλ. Γρυπάρης, διευθυντής της Κασαβέτειας πρακτικής γεωργικής σχολής.

Η έκθεση των εμπειρογνομόνων με τίτλο «Γενική έκθεσις περί του εν Θεσσαλία Σακχαροποιείου των αδελφών Σ. και Γ. Χρηστάκη Ζωγράφου» (εκδόθηκε το 1906 από το τυπογραφείο Π.Δ. Σακελλάριου) αποτελεί σήμερα πολύτιμο ντοκουμέντο.

Σύμφωνα με την οικονομική έκθεση της εν λόγω επιτροπής η αξία του Σακχαροποιείου το 1905 υπολογιζόταν σε 2.374.418 δρχ. τα δε έξοδα συντήρησης και επισκευής ανέρχονταν ετησίως σε 61. 320 δρχ.

Στην έκθεση των εμπειρογνομόνων, μεταξύ άλλων, επισημαίνεται πως *η επιβολή φόρου επί της κατασκευής της εγχωρίου σακχάρεως ή η σημαντική ελλάτωσις των εισαγωγικών τελών της έξωθεν εισαγομένης τοιαύτης, ισοδυναμεί προς την εις θάνατον καταδίκην της εν Ζωγραφία*

βιομηχανίας και ζητείται όπως το ελληνικό Κράτος προστατέψει τη βιομηχανία, ακολουθώντας το παράδειγμα των Ευρωπαϊκών κρατών.

Τα έτη 1904 και 1905, η παραγωγή των τεύτλων καταστράφηκε από πλημμύρα του Πάμισου ποταμού και αυτό είχε σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στην επιχείρηση Ζωγράφου. Αντιθέτως, το 1908 η σοδειά ήταν καλή. Όμως στις 31 Ιουλίου του ίδιου χρόνου, ο Σόλων Ζωγράφος, ο οποίος βρισκόταν για λουτροθεραπεία στη Γαλλία, πέθανε ξαφνικά. *Η Θεσσαλία εν τω Σόλωνι Ζωγράφο χάνει τον μεγαλύτερο σκαπανέα της προόδου της, θα γράψει η τρικαλινή «Αναγέννησις»(2-8-1908)*

Το 1909 χαρακτηρίζεται από πολιτική αστάθεια. Στις αρχές Ιουλίου παραιτείται η Κυβέρνηση Θεοτόκη. Την διαδέχεται η κυβέρνηση του Δ. Ράλλη, η διάρκεια της οποίας θα είναι πολύ σύντομη. Στις 15 Αυγούστου, λαμβάνει χώρα το επαναστατικό κίνημα των αξιωματικών, υπό την αρχηγία του Νικόλαου Ζορμπά και ο βασιλιάς δίνει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

Τις επόμενες ημέρες, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος, έχοντας μαζί του και την κοινή γνώμη, υπέβαλε στην Κυβέρνηση μια σειρά μέτρων, η υλοποίηση των οποίων απαιτούσε χρήματα. Ο υπουργός των Οικονομικών Αθανάσιος Ευταξίας, προκειμένου να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους, υπέβαλε στη Βουλή μια σειρά από νομοσχέδια. Μεταξύ αυτών ήταν και το νομοσχέδιο *περί τελωνειακών διασαφήσεων και περί απαγορεύσεως της Ζακχαροποιίας εις την Ελλάδα*. Το νομοσχέδιο, το οποίο αποσκοπούσε στο να κλείσει η ελληνική βιομηχανία ζαχαρέως, ώστε το Δημόσιο να μπορεί να εισπράττει τον δασμό από την εισαγόμενη ζάχαρη, προέβλεπε την αποζημίωση της οικογένειας Ζωγράφου με το ποσό των 1.200.000 δραχμών. Το ποσό αυτό θα καταβαλλόταν σε πέντε δόσεις.

Όπως ήταν φυσικό, η τοπική κοινωνία αναστατώθηκε. Η τρικαλινή εφημερίδα «Αναγέννησις» σε σχόλιό της έγραφε μεταξύ άλλων: *Το κλείσιμον του εργοστασίου τούτου αποτελεί θανάσιμον τραύμα κατά της οικονομικής ευρωστίας του τόπου μας, διότι θα πεταχθούν εις τους δρόμους αι τόσαι χιλιάδες των εργατών. Η αγορά των Τρικκάλων και της Καρδίτσας θα θρηνήσουν την απώλειαν πελάτου γενναίου και ευγενούς.*(5-11-1909)

Ο αθηναϊκός τύπος ήταν διχασμένος. Πολλές εφημερίδες έκριναν ότι η αποζημίωση του 1.200.000 δρχ. ήταν μεγάλη και υποστήριζαν πως η ψήφιση του σχετικού νόμου αποτελεί σκανδαλώδη δωρεά προς την οικογένεια Ζωγράφου.

Η αντίδραση του τύπου ανάγκασε τον Ευταξία να αποσύρει το πρώτο νομοσχέδιο και να υποβάλλει δεύτερο, με το οποίο επέβαλε φορολογία 50 λεπτών κατ'οκά στην ελληνική ζάχαρη. Ο Γεώργιος Ζωγράφος, βουλευτής Καρδίτσας, αγορεύοντας από το βήμα της Βουλής, κατέκρινε

με σφοδρότητα το νέο νομοσχέδιο, τονίζοντας ότι η πολιτεία δια της φορολογίας της ζακχάρεως δημιουργεί συνθήκας, αίτινες φονεύουσι την παραγωγή και την επιχείρησιν. Ταυτόχρονα διαμαρτυρήθηκε εντονότατα για τα αναγραφέντα στον τύπο περί δωρεάς του Κράτους προς την οικογένεια Ζωγράφου, η οποία, όπως τόνισε, είναι όνομα τιμημένον, ουδέποτε δε έλαβε αλλά πάντοτε δίδει εις το δημόσιον.(εφ. «Αναγέννησις και «Θάρρος» 12-11-1909)

Ο Υπουργός Οικονομικών Ευταξίας τον αντέκρουσε με το επιχείρημα ότι η ελληνική ζάχαρη μη φορολογουμένην θα εξετόπιζεν την έξωθεν εισαγωμένην, εξ'ης το κράτος εισπράττει έξι εκατομμύρια.(εφ. «Καιροί 12-11-1909)

Το θέμα προστατευτισμού ή όχι της βιομηχανίας θα απασχολήσει, τις επόμενες ημέρες, τον αθηναϊκό τύπο. Οι ασχολούμενοι με οικονομικά θέματα υποστήριζαν την ανάγκη προστατευτισμού. Οι απόψεις αυτές άρχισαν να έχουν ευρύτερη απήχηση. Φυσικά υπήρχε και ο αντίλογος. Είναι εύλογον να ομιλώμεν περί προστατευτικού συστήματος, όταν εξ όλων των σημείων επέρχεται ραγδαία οικονομική δυσπραγία; ρωτούσε η εφ. «Αθήναι» Και κατέληγε: Αρκετά επροστατεύθη η βιομηχανία. Είναι καιρός να σκεφθώμεν πως θα προστατευθή και η εν Ελλάδι διαβίωσις.(17-11-1909)

Στις 23 Νοεμβρίου 1909, η κυβέρνηση και η οικογένεια Ζωγράφου υπέγραψαν το προσύμφωνο μεταβίβασης του εργοστασίου ζακχάρεως στο ελληνικό δημόσιο.

Σύμφωνα με το νέο νομοσχέδιο, το οποίο υπέβαλε η κυβέρνηση στη Βουλή, η καθ'άπαν το κράτος κατασκευή, εισαγωγή και πώλησις ζακχάρεως είναι αποκλειστικόν δικαίωμα του κράτους.(εφ. «Καιροί»25-11-1909)

Το νομοσχέδιο μονοπωλείου της ζάχαρης θα προκαλέσει αντιδράσεις, κυρίως στο χώρο της αντιπολίτευσης. Οι διαδόσεις ήθελαν τους βουλευτές του Θεοτόκη και του Ράλλη να καταψηφίζουν το νομοσχέδιο, αν τούτο δεν τροποποιηθεί. Αλλά και ο ίδιος ο Θεοτόκης, συζητώντας με φίλους του, το κατέκρινε, δηλώνοντας ότι είναι ασύμφορο για το Δημόσιο. Οι φήμες ότι το νομοσχέδιο θα αποσυρθεί διαψεύστηκαν. Κατά τη συνεδρίαση της 14ης Δεκεμβρίου 1909, το νομοσχέδιο περί μονοπωλείου της ζάχαρης ψηφίστηκε κατ'άρθρο και, στη συνέχεια, στο σύνολό του ομοφώνως.

Στην ψήφισή του συνετέλεσε η παρέμβαση του Θεοτόκη ο οποίος δήλωσε τα εξής: Πλείστα των νομοσχεδίων της Κυβερνήσεως και ιδία τα οικονομικά είναι εσφαλμένα και επομένως δικαιούνται οι κ. βουλευταί να τα κατακρίνουν, είναι όμως εξάλλου υποχρεωμένοι λόγω των περιστάσεων να ψηφίζουν υπέρ της Κυβερνήσεως, προς αποφυγήν πάσης υπουργικής κρίσεως. («Αναγέννησις»15-12-1909)

Οκτώ μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 1910, το υπουργείο Οικονομικών ανέθεσε στον οικονομικό έφορο Τρικάλων Δ. Γ. Δασκαλάκη να παραλάβει το Σακχαροποιείο της Ζωγραφίας από τους τέως ιδιοκτήτες αυτού Γεώργιο Χρηστάκη Ζωγράφο και Δομνίκα, θυγατέρα του Σόλωνα Ζωγράφου. Η παραλαβή, σύμφωνα με την εφ. «Αναγέννησις» έγινε στις 9 Αυγούστου 1910. Ο μηχανολογικός εξοπλισμός του εργοστασίου διαλύθηκε και πουλήθηκε.

Με το πέρασμα των χρόνων το κτίριο του εργοστασίου ερειπώθηκε. Σήμερα(2018) στέκουν ακόμα όρθια κάποια ντουβάρια πνιγμένα από τα βάτα και τα αγριόχορτα.

Βιβλιογραφία

Αρχείο της οικογένειας Ζωγράφου.(Συλλογή Μιχ. Πιτσάκου)

Αρχεία του συμβολαιογράφου Καρδίτσας Ν. Σκαμπαρδώνη (Συλλογή Μ. Πιτσάκου)

Αρχείο συμβολαιογράφου Αθηνών Ηλία Τσόκα

Γενική έκθεσις περί του εν Θεσσαλία Σακχαροποιείου των αδελφών Σ. και Γ. Χρηστάκη Ζωγράφου. Τυπογραφείο Π.Δ. Σακελλαρίου 1906 (Αρχείο ΕΛΙΑ)

Φωτεινή Λέκκα « Χρηστάκης Ζωγράφος (1820-1898) Η επιχειρηματική περιπέτεια ενός διάσημου αγνώστου ομογενή της Κωνσταντινούπολης».

Διδακτορική Διατριβή, ανέκδοτη

Εφημερίδες:«Αθήναι»,« Καιροί»,«Αναγέννησις» Τρικάλων,«Θάρρος» Τρικάλων